

การมีส่วนร่วมของชุมชนต่อการพัฒนาอาชีพเพื่อสร้างรายได้สำหรับผู้สูงอายุในตำบลโคกกลาง
อำเภอพนมดงรัก จังหวัดสุรินทร์

COMMUNITIES' PARTICIPATION FOR SUBSIDIARY JOB CREATION OF SENIOR
CITIZENS IN THE KHOK KLANG DISTRICT, PHANOM DONG RAK DISTRICT SURIN
PROVINCE.

พลอยภัสสร สืบเสาะจบ¹ สันธนะ ประสงค์สุข² และวิมลกานต์ จันทร์ประเสริฐ³

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของชุมชนต่อการพัฒนาอาชีพเพื่อสร้างรายได้สำหรับผู้สูงอายุในตำบลโคกกลาง อำเภอพนมดงรัก จังหวัดสุรินทร์ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาอาชีพเพื่อสร้างรายได้สำหรับผู้สูงอายุในตำบลโคกกลาง อำเภอพนมดงรัก จังหวัดสุรินทร์ ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ ผู้นำชุมชน ผู้สูงอายุ กลุ่มตัวอย่างมีจำนวนทั้งสิ้น 414 ราย โดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัยพบว่า

ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศชาย มีอายุระหว่าง 55-60 ปี รายได้เฉลี่ยต่อครัวเรือนต่ำกว่า 10,000 บาท/เดือน มีอาชีพเกษตรกรรม รายได้จากการประกอบอาชีพต่ำกว่า 3,000 บาท/เดือน และส่วนใหญ่เข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่มอาชีพเกษตรกรรม

การมีส่วนร่วมของชุมชนต่อการพัฒนาอาชีพเพื่อสร้างรายได้สำหรับผู้สูงอายุ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาแต่ละด้านพบว่า ด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนที่มีระดับมากที่สุด คือ ด้านการรับประโยชน์ รองลงมา ด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน และด้านการพัฒนาอาชีพ

คำสำคัญ การมีส่วนร่วม, การพัฒนาอาชีพ, ผู้สูงอายุ

¹ นักศึกษาสาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

² อาจารย์ที่ปรึกษา สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

³ อาจารย์ที่ปรึกษา สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

Abstract

Communities' Participation for Subsidiary job creation of Senior Citizens in the Khok Klang district, Phanom Dong Rak district Surin Province. The purpose of this study was to study community participation in career development to generate income for the elderly in Khok Klang district, Phanom Dong Rak district Surin Province. The population used in this study was the elderly community leader. There were 414 samples. The questionnaire was used as a tool to collect data. Statistics used in data analysis were percentage, mean, Standard deviation.

The research found that

Most of the respondents were male. Age is between 55-56 years. Average income per household is less than 10,000 bath/month. Income from occupation is less than 3,000 bath/month and most of them are members of agricultural group.

Community participation in career development to generate income for the elderly. The highest level of community involvement was in terms of benefits, followed by community participation and professional development.

Keyword Participation, Career development, Elderly people

บทนำ

ปัจจุบัน ประเทศไทยได้ก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2553 กล่าวได้ว่าจำนวนประชากรของประเทศไทยจาก 67.4 ล้านคน มีผู้สูงอายุถึง 11 ล้านคน คิดเป็นร้อยละ 16 ของประชากรทั้งหมด และมีแนวโน้มที่จะมีจำนวนผู้สูงอายุที่เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ และอีก 20 ปี ในปี พ.ศ. 2573 จะมีจำนวนประชากรผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นมากกว่า 2 เท่าตัว แต่ในขณะเดียวกันด้านประชากรวัยแรงงานที่มีหน้าที่ดูแลผู้สูงอายุ จะมีจำนวนลดน้อยลง เมื่อเปรียบเทียบกับปี พ.ศ. 2558 และในปี พ.ศ. 2573 ที่ว่าประชากรวัยแรงงานโดยเฉลี่ย มีจำนวน 6 คนต่อผู้สูงอายุ 1 คน และในปี พ.ศ. 2573 ประชากรวัยแรงงานโดยเฉลี่ยจะลดลงเหลือจำนวน 2 คน ต่อผู้สูงอายุ 1 คน เท่านั้น (มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย, 2558 หน้า 7) ทำให้กลุ่มคนวัยแรงงานนอกจากจะต้องรับภาระในการหาเลี้ยงครอบครัวแล้ว ยังต้องมีหน้าที่ในการดูแลเลี้ยงดูผู้สูงอายุตามไปด้วยภาวะเช่นนี้ จะส่งผลกระทบต่อผู้สูงอายุในอนาคตอันใกล้ และมีปัญหาที่จะเกิดขึ้นตามมาคือ ผู้สูงอายุส่วนใหญ่อาจถูกละเลยหรือถูกทอดทิ้งเพิ่มมากขึ้น นั่นคือกลุ่มประชากร 1 ใน 4 ของประเทศไทย สะท้อนให้เห็นว่าผู้สูงอายุหรือบุคคลที่อายุ 60 ปี ขึ้นไปนั้น ควรที่จะได้รับการส่งเสริมช่วยเหลือสนับสนุนในด้านต่างๆ อย่างมีประสิทธิภาพ ให้ผู้สูงอายุสามารถดูแลตัวเองได้อย่างยืนยาว และมีคุณภาพชีวิตที่ดีตามหลัก

ปรัชญาแผนพัฒนาผู้สูงอายุแห่งชาติฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2545 - 2564) ตามแนวคิดพื้นฐานของการจัดการแผนข้อที่ 4 กล่าวไว้ว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ไม่ใช่บุคคลด้อยโอกาสหรือเป็นภาระต่อสังคม แม้ว่าผู้สูงอายุจำนวนหนึ่งจะประสบความทุกข์ยาก และต้องการการเกื้อกูลจากสังคม และรัฐบาล แต่ก็เป็นส่วนหนึ่งหรือบางช่วงของวัยผู้สูงอายุเท่านั้นที่ประสบปัญหา ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่าผู้สูงอายุส่วนใหญ่ยังคงต้องการการพัฒนา ยังคงมีความรู้ความสามารถที่จะดำเนินชีวิตอย่างมีศักดิ์ศรีพึ่งพาตนเองได้ และมีหลักประกัน สอดคล้องกับรายงานการวิจัยของสำนักส่งเสริมและพัฒนาผู้สูงอายุ ที่พบว่าลักษณะทางเศรษฐกิจของอายุช่วงอายุระหว่าง 60 - 69 ปี ยังคงมีความต้องการที่จะทำงาน ถึงร้อยละ 50 มีงานทำอยู่ร้อยละ 31.90 และไม่ได้ทำงานร้อยละ 68.10 จากข้อมูลแสดงให้เห็นว่าผู้สูงอายุส่วนใหญ่ยังมีความต้องการในการประกอบอาชีพเพื่อหารายได้และสร้างความมั่นคงให้แก่ตนเอง แต่จากการศึกษาข้อมูลเบื้องต้น พบว่า การสนับสนุนให้ผู้สูงอายุเกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต การสร้างงาน การสร้างอาชีพเพื่อสร้างเสริมรายได้นั้นยังคงมีจำนวนน้อย จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้สูงอายุควรจะได้รับ การส่งเสริม สนับสนุนในด้านการทำงานและการหารายได้ ตามแผนพัฒนาผู้สูงอายุแห่งชาติฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2545 - 2564) ยุทธศาสตร์ที่ 2 ด้านการส่งเสริมด้านผู้สูงอายุ มาตรการที่ 2.3 การส่งเสริมการทำงานและการหารายได้ของผู้สูงอายุ

จากเหตุผลข้างต้นที่กล่าวมา ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาการพัฒนาอาชีพเพื่อส่งเสริมการมีรายได้และการมีงานทำของผู้สูงอายุตามศักยภาพของผู้สูงอายุที่เหมาะสม โดยเริ่มต้นจากการศึกษาข้อมูลพื้นฐานของผู้สูงอายุตำบลโคกกลาง อำเภอพนมดงรัก จังหวัดสุรินทร์ ทั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งไปที่คนในชุมชนโดยเป็นผู้สูงอายุที่ไม่มีอาชีพรวมถึงผู้สูงอายุที่มีอาชีพและว่างงานหลังจากเสร็จสิ้นฤดูเก็บเกี่ยวแล้วต้องการที่จะพัฒนาตนเองและต้องการพัฒนาอาชีพเพื่อให้เกิดรายได้มาเลี้ยงครอบครัวโดยไม่เป็นภาระของสังคม และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในชุมชนจะต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการหาแนวทางการพัฒนาอาชีพสำหรับผู้สูงอายุในตำบลโคกกลาง อำเภอพนมดงรัก จังหวัดสุรินทร์ ซึ่งงานวิจัยครั้งนี้จะเป็นฐานองค์ความรู้ที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนากิจกรรมการพัฒนาอาชีพสำหรับผู้สูงอายุให้เกิดรูปแบบที่นำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนอย่างเข้มแข็งและยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนต่อการพัฒนาอาชีพเพื่อสร้างรายได้สำหรับผู้สูงอายุในตำบลโคกกลาง อำเภอพนมดงรัก จังหวัดสุรินทร์

วิธีการดำเนินวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ แบบสอบถาม แบ่งออกเป็น 2 ชุด คือ

ตอนที่ 1 แบบสอบถามเกี่ยวกับสภาพส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ลักษณะแบบสอบถามเป็นแบบตรวจสอบรายการ (Check-List) จำนวน 10 ข้อ

ตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมต่อการพัฒนาอาชีพเป็นแบบสอบถามประมาณค่า

ผลการศึกษา

ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศชาย มีอายุระหว่าง 55-60 ปี รายได้เฉลี่ยต่อครัวเรือนต่ำกว่า 10,000 บาท/เดือน มีอาชีพเกษตรกรรม รายได้จากการประกอบอาชีพต่ำกว่า 3,000 บาท/เดือน และส่วนใหญ่เข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่มอาชีพเกษตรกรรม

สรุปผลการวิจัย

การนำเสนอผลการวิจัย ผู้วิจัยขอเสนอเป็นภาพรวม และขอสรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัยที่ตั้งไว้ ดังนี้

ผลการศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนต่อการพัฒนาอาชีพเพื่อสร้างรายได้สำหรับผู้สูงอายุ ในตำบลโคกกลาง อำเภอนมดงรัก จังหวัดสุรินทร์ โดยภาพรวมพบว่า ระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนต่อการพัฒนาอาชีพเพื่อสร้างรายได้สำหรับผู้สูงอายุ อยู่ในระดับมาก โดยเมื่อพิจารณาในแต่ละด้านพบว่า ระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนที่อยู่ในระดับมากที่สุด คือ ด้านการได้รับประโยชน์ รองลงมา คือ ด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน และด้านการพัฒนาอาชีพ ระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนอยู่ในระดับมาก

อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมของชุมชนต่อการพัฒนาอาชีพเพื่อสร้างรายได้สำหรับผู้สูงอายุ ในตำบลบักได อำเภอนมดงรัก จังหวัดสุรินทร์ ผู้วิจัยทำการอภิปรายผลดังนี้

1. ผลการศึกษา พบว่า ผู้สูงอายุที่ให้ข้อมูลมีอัตราส่วนที่เป็นเพศชายมากกว่าเพศหญิง มีอายุระหว่าง 55-64 ปี จบการศึกษาชั้นประถมศึกษา สถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถามมีสถานภาพสมรส โดยส่วนใหญ่เป็นหัวหน้าครอบครัว รายได้เฉลี่ยต่อครัวเรือนต่ำกว่า 10,000 บาท/เดือน มีอาชีพเกษตรกรรม รองลงมา ว่างาน รายได้จากการประกอบอาชีพมีรายได้ต่ำกว่า 3,000 บาท/เดือน และ ไม่มีความสามารถพิเศษ ส่วนใหญ่เข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่มอาชีพเกษตรกรรม รองลงมาเป็นสมาชิกกลุ่มอาชีพผู้สูงอายุในชุมชน อาชีพหลักของผู้สูงอายุส่วนใหญ่ เลี้ยงสัตว์ ทำสวน ปลุกพืชชนิดต่างๆ ผู้สูงอายุส่วนใหญ่เป็นผู้ตัดสินใจเลือกกิจกรรมตามความต้องการของตนเองเพื่อการพัฒนาตนเองให้เกิดความรู้และทักษะในอาชีพมากขึ้นสามารถเลี้ยงครอบครัว ซึ่งสอดคล้องกับ สุรกุล เจนอบรม (2541, หน้า 41-46) ที่ได้กล่าวถึงทฤษฎีแห่งกิจกรรม ว่ากิจกรรมทางสังคมเป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับผู้สูงอายุ ทั้งนี้ เนื่องจากการมีบทบาทที่ดีในทางสังคมของผู้สูงอายุจะขึ้นอยู่กับความกระฉับกระเฉงที่ตนยังคงมีอยู่ ดังนั้น การที่ผู้สูงอายุจะมีทัศนคติต่อการดำเนินชีวิตดีเพียงใดเป็นมาจากการที่ได้มีโอกาสเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคม เช่น การมีโอกาสเป็นสมาชิกกลุ่ม หรือเข้าร่วมกิจกรรมของกลุ่มอาชีพผู้สูงอายุ

2. การมีส่วนร่วมของชุมชนต่อการพัฒนาอาชีพเพื่อสร้างรายได้สำหรับผู้สูงอายุ พบว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนของผู้สูงอายุในภาพรวมอยู่ในระดับมากทุกด้านเรียงตามลำดับ คือ การรับฟังความ

คิดเห็นของชุมชน ชุมชนมีเป้าหมายเดียวกันในการพัฒนาอาชีพ กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันช่วยคิด แก้ไขปัญหาในชุมชน การปฏิบัติตามแนวทางที่ร่วมกันคิดในชุมชน จากปฏิบัติแล้วนำสิ่งที่ได้รับหรือ ปัญหามาปรึกษาหารือกัน ในด้านการพัฒนาอาชีพภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าการมีส่วนร่วมอยู่ในระดับมากทุกด้านเรียงตามลำดับ คือ ต้องการให้มีการพัฒนาอาชีพ เข้าร่วมอบรมการพัฒนาและได้รับการสนับสนุนให้สามารถประกอบอาชีพได้ มีความรู้หรือประสบการณ์ในการฝึกอบรมเกี่ยวกับอาชีพมาก่อน การพัฒนาอาชีพมีความสำคัญสำหรับผู้สูงอายุ ชุมชนของท่าน ส่งเสริมหรือมีการสนับสนุนในการพัฒนาเพื่อสร้างรายได้สำหรับผู้สูงอายุ มีความพยายามพัฒนาและปรับปรุงอาชีพของตนเอง และคาดว่าจะการพัฒนาอาชีพสามารถสร้างรายได้ให้ท่านเพิ่มขึ้น ในด้านการ รับประโยชน์ภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณาเป็นรายได้พบว่าการมีส่วนร่วมอยู่ในระดับ มากที่สุดทุกด้านเรียงตามลำดับ คือ ใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ตามสภาพท้องถิ่นเกิดความคุ้มค่าโดยการ นำมาแปรรูปในงานอาชีพ สมาชิกในชุมชนมีอาชีพเสริมและมีรายได้ดีจะส่งผลให้สมาชิกมีความ เป็นอยู่ดีขึ้น อยู่ดีกินดี สมาชิกของครอบครัวได้รับการเลี้ยงดูทำให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น การประกอบ อาชีพเสริมทำให้มีรายได้มาใช้จ่ายใช้สอยในชีวิต ซึ่งสอดคล้องกับ ตฤณวัช ธุระวร (2547, หน้า 30) กล่าวว่าการพัฒนาอาชีพมีหลักการที่สำคัญด้วยกันหลายประการ การพัฒนาอาชีพนั้นก่อให้เกิดบุคคล ช่วยเหลือตนเองเกิดการบรรลุวัตถุประสงค์ร่วมกันจากการมีส่วนร่วม อันนำไปสู่การพัฒนาศักยภาพ ของตนเองได้ดี ตลอดจนเกิดความเข้มแข็งในการสร้างอาชีพให้แก่ชุมชน

3. หน่วยงานและบุคคลที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ องค์การบริหารส่วนตำบลโคกกลาง ผู้นำชุมชน ตำบลโคกกลาง นำผลที่ได้จากการวิจัยนี้ไปเป็นแนวทางในการพัฒนาอาชีพสำหรับผู้สูงอายุในตำบล โคกกลาง อำเภอพนมดงรัก จังหวัดสุรินทร์ ได้เป็นอย่างดีเพราะว่า การพัฒนาอาชีพเป็นกระบวนการที่ ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุเกิดพัฒนาด้านความรู้ ด้านทักษะ และด้านทัศนคติที่ดีโดยได้รับจากวิธีการศึกษาดู งาน และวิธีการฝึกอบรม รวมถึงวิธีการอื่นๆ เพื่อให้ผู้สูงอายุนำสิ่งที่ได้รับไปพัฒนาอาชีพ และทำให้ เกิดความก้าวหน้าในงานที่ตนปฏิบัติอยู่ได้

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

องค์การบริหารส่วนตำบลโคกกลาง/ผู้นำชุมชน ควรมีส่วนร่วมสำรวจความต้องการของ ผู้สูงอายุในการพัฒนาอาชีพในแต่ละปี และดำเนินการจัดกิจกรรมฝึกอบรมวิชาชีพ เพื่อเพิ่มพูนความรู้ ทักษะของผู้สูงอายุอย่างต่อเนื่อง เช่น การศึกษาดูงาน การสัมมนาเพื่อสร้างการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เกี่ยวกับการพัฒนาอาชีพสำหรับผู้สูงอายุ

2. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

2.1 ด้านการวางแผน จัดลำดับความสำคัญหรือความต้องการของผู้สูงอายุที่นำไปใช้ใน ชีวิตประจำวัน และผู้นำชุมชนควรผลักดันให้ทุกส่วนมีการจัดตั้งเครือข่ายประสานงาน เพื่อวางแผนใน การขับเคลื่อนโครงการพัฒนาอาชีพและสร้างรายได้ให้แก่ผู้สูงอายุในทุกพื้นที่ เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง

2.2 ด้านการดำเนินงาน ควรมีการผลักดันให้ทุกส่วนไม่ว่าจะเป็นองค์กรภาครัฐ และภาคเอกชนเข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้นให้เกิดโครงการและกิจกรรมต่างๆ ในการพัฒนาอาชีพสำหรับผู้สูงอายุ เพื่อสร้างรายได้และอาชีพเสริมให้แก่ผู้สูงอายุอย่างยั่งยืน

2.3 ด้านในการรับประโยชน์ ผู้นำชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรมีการสร้างเครือข่ายด้านการตลาดกับสถานประกอบการหรือหน่วยงานให้กว้างขวางมากยิ่งขึ้น

3. ข้อเสนอแนะงานวิจัยครั้งต่อไป

3.1 ควรมีการวิจัยการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาอาชีพเพื่อสร้างรายได้สำหรับผู้สูงอายุในตำบลอื่น ๆ เพื่อจะได้ทราบถึงความต้องการ สภาพปัจจุบัน ปัญหา และแนวทางแก้ไข ปัญหา รวมทั้งความคิดเห็นต่อการพัฒนาอาชีพของผู้สูงอายุในตำบลอื่นๆ

3.2 ควรมีการวิจัยเพื่อติดตามและประเมินผลการพัฒนาอาชีพผู้สูงอายุในตำบลโคกกลางอย่างต่อเนื่อง เพื่อจะทำให้ทราบถึงการดำเนินการ และการนำไปปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

เอกสารอ้างอิง

- กรมกิจการผู้สูงอายุ. แผนพัฒนาผู้สูงอายุแห่งชาติฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2545-2564). กรุงเทพฯ: เกรียงศักดิ์ เขียวยิ่ง. (2550). การบริหารทรัพยากรมนุษย์. กรุงเทพฯ: รุ่งเรืองรัตน์พรินต์ติ้ง.
- ชไมพร สืบสุโท, รัตนา สิตี และฐิติภาณุ สิริยะสาร. (2553). กลยุทธ์การพัฒนากลุ่มอาชีพเพื่อเพิ่มศักยภาพ ด้านการแข่งขัน กรณีศึกษา กลุ่มอาชีพทอผ้าลายสายฝน ตำบลบ้านกิว อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง. นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- ณัฐพันธ์ เขจรนันท์. (2549). การจัดการทรัพยากรมนุษย์. กรุงเทพฯ: ซีเอ็ดเคชั่น.
- ตฤณธวัช ธุระวร. (2547). การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมอาชีพ อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต, สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าคุณทหารลาดกระบัง. กรุงเทพฯ.
- ทะเบียนท้องถิ่นองค์การบริหารส่วนตำบลโคกกลาง, สำนัก. (2559). สภาพทั่วไปและข้อมูลพื้นฐานสำคัญขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น. สุรินทร์: องค์การบริหารส่วนตำบลโคกกลาง จังหวัดสุรินทร์.
- ธีระกุล เอี่ยมอำภา. (2537). รายงานการวิจัยส่งเสริมและพัฒนาอาชีพของกลุ่มสตรี: กรณีศึกษาตำบลบางสระแก้ว อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี. กรุงเทพฯ: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- นงนุช สุนทรชวกันต์ และสายพิน ชินตระกูลไทย. (2552). รายงานวิจัยการสร้างโอกาสการทำงานของผู้สูงอายุ. กรุงเทพฯ: คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- นาถติ สุลีสิทธิ. (2541). รายงานวิจัยอัตมโนทัศน์และการปรับตัวของผู้สูงอายุ. กรุงเทพฯ: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

- นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์. (2547). แนวคิดเชิงวิเคราะห์เกี่ยวกับการพัฒนา. นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- ปาริชาติ วลัยเสถียร. (2543). กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ปาริยาพร วงศ์อนุตรโรจน์. (2553). จิตวิทยาการบริหารงานบุคคล. กรุงเทพฯ: ศูนย์ส่งเสริมกรุงเทพ.
- ปิยากร หวังมหาพร. (2554). พัฒนาการเชิงนโยบายภาครัฐจากอดีตสู่ปัจจุบันและแนวโน้มในอนาคต. กรุงเทพฯ: ศูนย์ส่งเสริม กรุงเทพ
- ภาณุ อดุลกัน. (2556). ทฤษฎีการสูงอายุ. อุดรธานี: วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี.
- มหาวิทยาลัยมหิดล. (2553). โครงการศึกษาเพื่อหารูปแบบการส่งเสริมการมีงานทำแก่ผู้สูงอายุในพื้นที่ชนบท. นครปฐม: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม.
- มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย. (2558). กรุงเทพฯ.
- รฐา เตียวต้อย. (2549). สภาพการดำเนินงานและการมีส่วนร่วมของสมาชิกกลุ่มอาชีพโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์. มหาวิทยาลัยศิลปากร. กรุงเทพฯ.
- ศราวุธ ดีมาก. (2549). การพัฒนากลุ่มอาชีพบ้านสะพานหิน หมู่ที่ 9 ตำบลท่าฉนวน อำเภอมโนรมย์ จังหวัดชัยนาท. ลพบุรี: มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี.
- ศศิเพ็ญ พวงสายใจ และคณะ. (2551). โครงการความเป็นไปได้ในการส่งเสริมและสร้างแนวทางการมีงานทำเพื่อการมีรายได้ของผู้สูงอายุในพื้นที่นาร่องจังหวัดลำปาง กรณีศึกษา ตำบลห้างฉัตร อำเภห้างฉัตร จังหวัดลำปาง. เชียงใหม่: คณะเศรษฐศาสตร์.
- ศิริกาญจน์ อุ่นนันทกาศ. (2552). การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาอาชีพที่ยั่งยืน. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. เชียงใหม่.
- สมพันธ์ เตชะอธิกา และคณะ. (2553). โครงการศึกษาอาชีพและโอกาสที่จะได้รับค่าตอบแทนที่เหมาะสมสอดคล้องกับผู้สูงอายุ. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.